

літературному товариству. Пентті Ейстола, який вичитував рукопис, і моїм вірним читачам, Гюннаріві Т. Вестіну і Йоранові Россгольму – усім цим тролям і людям щиро й тепло дякую.

Найдорожчими хрещеними цієї книжки є Гелен Свенссон і Тууліккі Піетіля. Гелен – видавчиня Туве у видавництві «Шільдтс», з якою я близько заприятелювала під час роботи, і Тууліккі, яку завжди кликали Тууті, – кохана супутниця життя Туве. Вона допомогла мені в усьому, що лиш можна собі уявити, розповіла купу історій і довірила найінтимніші подробиці особистого життя Туве. Їй я присвячую цю книжку.

Туве Янссон була надзвичайною людиною, щирою і по-тайною, близькою і далекою водночас. Без її довірливості я не змогла б написати цю біографію. Дух Туве зустрів мене щоразу, коли я заходила в її ательє у вежі на Ульрікасборгсгатан, 1 у Гельсінкі. Туве мала незрушну повагу до фокусування на роботі, яке характеризувало все її барвисте життя, і я сподіваюся, що це додало барв і моїй книжці.

Листопад, 2006 року
Буель Вестін

{ I }

Я ТВОРЮ

...народження дуже
незвичайного й талановитого Мумі-троля...

«Мемуари Тата Мумі-троля»

«**М**ожливо, колись Туве стане великою мисткинею. По-справжньому великою!»

Молодий солдат пише листа коханій з фронту, з пекла громадянської війни. Зимова війна 1918 року в Фінляндії. Скульптор Віктор Янссон з Гельсінкі й художниця Сігне Гаммарстен зі Стокгольма були одружені ледь більше чотирьох років, коли Віктор пішов на війну на боці «білих». Війна спалахнула в січні й тривала до травня. Для молодого тридцятирічного Віктора вибору не було. Він скульптор, який так любить свою батьківщину, що готовий покласти за неї життя, за незалежну Фінляндію і свободу, яку вважає своїм правом і правом інших. Він просить Сігне не тужити за ним. Боротьба життєво необхідна. «Моя маленька, кохана Сігне. Скоро бій. Хай допоможе Бог нам і нашій зброї. Може, ми більше не побачимося», – пише Віктор 14 лютого, за декілька годин до свого першого бою. Його листи

*Дехто з 15 хрещених батьків Туве.
Ліворуч: Сігне Гаммарстен Янссон, Елін Гаммарстен з Туве,
Віктор Янссон, праворуч: Фредрік Гаммарстен.*

ХРЕЩЕНІ БАТЬКИ

Свідоцтва про народження Туве Янссон не вистачило для внесення імен усіх її хрещених, щасливих родичів і друзів. На світлині з хрещення вони стоять рядком з маленькою Туве посередині в надійних, міцних обіймах бабусі, маминої мами.

Книжка про Туве, її слова, живопис та життя, теж має хрещених. Софія Янссон та родина Янссонів дозволила мені працювати в ательє й архіві після смерті Туве в 2001 році. Вони, як Тууліккі Піетіля, дали мені дах над головою у помешканні E45 серед тек та Мумі-тролів. Пер Улов Янссон надав у моє розпорядження фотографії. Усі мої помічники в архівах та бібліотеках Фінляндії та Швеції: Мір'я Ківі з Музею Долини Мумі-тролів у Тампере, Петра Гакала з архіву Шведського літературного товариства в Гельсінкі, Мартін Елфолк із відділу рукописів Академії Обу, Гюн Грьонрус з архіву преси Браге в Гельсінкі, Барбру Ек з архіву видавництва «Бонніерс» у Стокгольмі, персонал університетської бібліотеки в Гельсінкі, Королівської бібліотеки в Стокгольмі, Шведського інституту дитячої книги в Стокгольмі та Фінського інституту дитячої книги в Тампере. Фундація Сен-Мішель посприяла перебуванню на Капрі, а Шведський культурний центр у Франції – відвідинам Парижа, місць, де були написані окремі розділи цієї книжки. Лільга Кованко великодушно дозволила мені читати листування Туве з Вівікою Бандлер, перш ніж його передали на зберігання Шведському

Ранок весілля.

17 серпня 1913 року Сігне й Віктора обвінчав на Енгсмарні
Фредрік Гаммарстен. Найближче стоять сестра Ельса й брат Ейнар.

гарні й зворушливі, сповнені жахливих реалій війни, але в них він розповідає і про світлі миттєвості, коли приходить довгожданий лист, коли можна трохи посидіти на весняному сонечку з цигаркою, коли радісно (його слова) йти в бій за свою країну й за те, у що найбільше віриш – у свою родину. Листи, часто писані олівцем на тонкому папері, пронизані любов'ю і тугою за Сігне та їхньою донечкою: «Наша маленька кохана дівчинка». Донечці заледве виповнилося три з половиною рочки. Її нарекли Туве Марікою Янссон.

Мистецтво й родина були для Віктора Янссона святощами, його дитина стала носієм цього спадку в світі поза війною. На маленьку Туве покладали надію, віру в те, чого можна прагнути й про що можна мріяти. Віктор як батько ніколи не бажав собі дитини визначеної статі. Для нього не мало значення, жінка це чи чоловік, хлопчик чи дівчинка, скульптор чи живописець. Він говорив лише про становлення *митця* і ні про що більше. «Як я люблю нашу дівчинку, як тужу за вами обома», – пише він Сігне під час короткого перепочинку на Великдень. Як усі люблячі батьки, він бажав своїй дитині найкращого. А ключ до життя лежить у мистецтві. Віктора тішать мальовані «чоловічки» Туве, які Сігне надсилає йому в листах, він мріє побачити, як доня «милується художніми полотнами» в Національному музеї. Вона – їхня первістка, яка продовжить мистецьку традицію родини.

Мрія Віктора Янссона втілилася у життя. Туве стала мисткинею, яка своїми малюнками й текстами уславила ім'я Янссонів далеко поза межами Фінляндії та Європи й стала по-справжньому великою постаттю у світі мистецтва.

Туве Янссон була зачата в Парижі, столиці мистецтва й митців, восени 1913 року, а народилася дев'ятого серпня наступного

року в Гельсінкі. Віктор негайно надіслав телеграму свекрам, Гаммарстенам, на вулицю Західну Садову, 17 у Стокгольмі: «Une fille signe bien portant[e]», тобто «Дівчинка і Сігне почуваються добре». Туве з'явилася на світ у неділю, а наступного дня Сігне почала писати «Книжку про нашу недільну дитину». Вона вперше малює свою донечку і пише гарним почерком поруч: «Вона народилася 9-го серпня, за п'ять хвилин до 12-ї. Як гарно, що це дівчинка. Але яка ж вона бридкенька, дуже! Як маленька зморшкувата бабунька. Перший портрет, намальований 10-го числа того ж місяця».

Перший рисунок-портрет доньки, 10 серпня 1914 року.

Туве була вмальована в життя, від самого початку проявилася у маминому рисунку і в скульптурному образі тата. Око камери теж фіксувало її дуже рано, численні фотографії Туве – немовлям і малою дитиною – заповнюють не один альбом. «Отака Туве завжди на вигляд, коли щаслива. Бачиш, як сяють оченята», – пише Сігне на звороті фото, яке надсилає Вікторові зі Стокгольма. Багато світлин з відвідин материних батьків: Туве купається, їсть банан, іде у возику, грається у Кунгстредгордені, спить у дитячій колисці. Через фотографії складається розповідь про життя маленької Туве. Дівчинка народилася на межі Першої світової війни. Часи для молоді сім'ї були тривожні, тому в перший рік вона розділилася. Під час громадянської війни Сігне з донькою жила у своїх батьків. Частина фотографій датовані весною 1915 року, частина – осінню 1917 і весною 1918 років. Маленькі світлини й листи Сігне були для Віктора єдиною розрадою його туги за донечкою. Декілька років по тому він створив скульптуру її голови у вигляді єгипетської принцеси; зобразив у білому мармурі, серйозною і недосяжною (1920). Обличчя має чисті геометричні риси, зачіска – рівне й гладке підстрижене волосся. Батько наче створює доньку наново, навіки втілює свою тугу у білому камені. Він вивчає її, досліджує її таємниці. Існує портретна маска Туве з тих же часів.

«Бачиш, як сяють оченята», – писала Сігне Вікторові.

Згодом, у підлітковому віці, Туве не раз позувала для батькових скульптур молодих жінок в образі «Весни» чи квітки «В'юнка». Батьківська любов проявлялася через мистецтво. «Туве від Тата», – написано рукою Віктора на звороті фотографії скульптури «Весна».

Тяга до малювання жила у крові Туве Маріки Янссон. Слово «ательє» асоціювалося зі словом «дім», чогось іншого, окрім картин і скульптур, просто не існувало. Туве малювала, коли ще й не почала спинатися на ноги. Один з ранніх рисунків Сігне показує, як доня захоплено малює, а їй всього лиш виповнилося півтора року. Вона сидить на подушці, перед нею – маленький столик та аркуш паперу. У правій ручці міцно затиснутий олівець, дівчинка зосереджено працює над своєю картиною. Лівою ручкою притискає папір до столика. Це був початок.

Туве творить

Туве Янссон, як художниця і письменниця, творила понад сімдесят років. Коли 1928 року вона дебютувала у двох журналах, їй виповнилося лише чотирнадцять років. Наступного року Туве проілюструвала розповіді в семи серіях у дитячому часописі «Люнкентюс»*. Вона опублікувала свій перший шарж у п'ятнадцятирічному віці, уперше виставила на публіку картину навесні 1933 року й того ж року видала першу книжку в картинках. За пару років вона виставлялася у мистецькій галереї Гільдії художників у Гельсінкі (1937), з кількома колегами створила групу «П'ятірка молодих» для колективної виставки в галереї 1940 року. На персональну виставку довелося зачекати декілька

* Ім'я велетня, який долав шлях семимильними кроками.

років – часи були воєнні, – але вже восени 1943-го художниця Туве Янссон змогла анонсувати свою першу персональну експозицію в Мистецькому салоні в Гельсінкі. Тоді ж почала писати новели й публікувати їх у різних часописах. Пізно восени 1945 року в книгарнях з'явилася перша історія про Мумі-тролів «Маленькі тролі й велика повінь», видана в Гельсінкі й Стокгольмі. Великого резонансу вона не викликала – я знайшла тільки одну-єдину рецензію, – та вже після двох наступних історій, «Комета прилітає» (1946) та особливо «Капельюх Чарівника» (1948), ім'я письменниці Туве Янссон стало відомим у Фінляндії та Швеції. Як шаржистку й ілюстраторку її вже знали давно, у ролі художниці вона вже мала другу персональну виставку, яка привернула увагу публіки.

Живопис був її душею, однак славу Туве Янссон здобула історіями про Мумі-тролів. Мегазіркою вона стала в 1950-х роках, коли мальована Мумі-серія вийшла друком в Англії. Книжки, мов перли, розсипалися цього десятиліття: три історії за сім років, вистави про Мумі-тролів грали по всій півночі, а про янссонську Мумі-філософію дискутували в університетах і на сторінках преси, присвячених питанням культури. Книжки рецензували більш як літературу загалом, а не лише як суто дитячі

Туве малює, рисунок Гам.